

บทที่ 4 ผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านของลัวะ บ้านเตี้ยกลาง ดอยภูคา จังหวัดน่าน ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลจากการสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นแบบไม่มีโครงสร้าง ได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 2 ตอนคือ

- ตอนที่ 1. ศึกษาภูมิหลัง ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคมของชาวลัวะ
- ตอนที่ 2. ศึกษาความรู้และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านของชาวลัวะ หมู่บ้านเตี้ยกลาง

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลัง ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคมของชาวลัวะ

1.1 ประวัติและความเป็นมา

ชาวลัวะนี้อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านเตี้ยกลางมาเป็นเวลานานมาแล้วหมู่บ้านเตี้ยกลาง เป็นหมู่บ้านที่ขยายจากหมู่บ้านเดิม เนื่องจากมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น และไม่พบประวัติว่าเคยมีการอพยพมาจากที่อื่น ที่อยู่ห่างไกลมาก่อน ในปี 2516 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนประจำหมู่บ้านขึ้นโดยมีตำรวจตระเวนชายแดนเป็นครูสอน ช่วงเวลานี้มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในเขตดอยภูคาอยู่เป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงประกาศให้เป็นพื้นที่สีชมพูและได้ทำการปราบปรามอย่างจริงจัง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2519 จำนวนผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์เริ่มหมดไป และได้มีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติดอยภูคาขึ้น ในปี 2530 โดยที่ทำการอุทยานตั้งอยู่เหนือบ้านเตี้ยกลางขึ้นไปประมาณ 3 กิโลเมตร เหนือดอยภูคามีความสูงเหนือระดับน้ำทะเล 1,980 เมตร เอกลักษณะของทิวเขาของดอยภูคา คือ ทิวเขาจะถูกปกคลุมไปด้วยเมฆหมอกในยามเช้าเสมอ สะท้อนให้เห็นถึงความชุ่มชื้นของผืนป่าที่ยังคงเหลืออยู่ อันเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารหลายสายที่ไหลผ่านมายังที่ราบของของอำเภอบัวจวนถึงจังหวัดน่าน เช่น แม่น้ำบัว น้ำว้าง น้ำกุน น้ำย่างไหลรวมกันเป็นแม่น้ำน่าน ซึ่งนับว่าเป็นผืนป่าที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน แนวเทือกเขาดอยภูคานี้ทอดยาวจนถึงชายแดนที่กั้นระหว่างชายแดนไทย - ลาว จึงเป็นเส้นทางแห่งการอพยพย้ายถิ่นฐานของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ อันได้แก่ เผ่าลัวะ ถิ่น ม้ง ซึ่งยังคงคุ้นเคยกับการหาเลี้ยงชีพด้วยเกษตรแบบดั้งเดิมคือ การทำไร่หมุนเวียน การขาดความรู้ร่วมกับประสบการณ์สั่งสม สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ประกอบกับเป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน และเป็นพื้นที่แห่ง

ความขัดแย้งในทางอุดมการณ์ทางการเมือง อันเป็นสถานที่ต่อสู้ของทั้ง 2 ฝ่าย เพราะสามารถใช้เป็นเส้นทางเดินทางเข้าไปยังประเทศลาว - เวียดนาม และจีน ผลของความขัดแย้งทวีความรุนแรง และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และต่อสภาวะจิตใจของราษฎรในพื้นที่ คือ พวกเขาต้องอยู่ในสภาวะแห่งความไม่แน่นอน ละสับสนว่าฝ่ายใดจะให้ความมั่นคงและปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สิน เพราะที่นี้ไม่มีกฎหมาย จึงเป็นเหตุให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งปัจจุบันนี้ความขัดแย้งต่าง ๆ ได้คลี่คลายกลับเข้าสู่ภาวะปกติในปัจจุบัน หมู่บ้านเตี้ยกลางตั้งอยู่บนไหล่เขาในระดับความสูงประมาณ 900 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ห่างจากถนนสายบัว - บ่อเกลือ ประมาณ 1.5 กิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นพื้นที่สูงชันเป็นพื้นที่ราบไม่มากนัก จึงเป็นสาเหตุการสร้างบ้านเรือนอยู่ติดกันเป็นกระจุกไม่ค่อยเป็นระเบียบ มีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน 1 เส้นไม่กว้างมากนัก ชาวบ้านมักจะพืชพืชสวนครัวไว้กินเอง (กระเพรา ขิง ข่า ฯลฯ) ลักษณะบ้านโดยทั่วไปเป็นบ้านยกสูง ลักษณะคล้ายบ้านของคนพื้นราบ ส่วนใหญ่ใช้ไม้แปรรูปทำพื้นและฝาบ้าน หลังคามุงด้วยสังกะสี ไม่นิยมมีหน้าต่างเพราะอากาศหนาว

ปัจจุบันได้มีการจัดตั้งสถานีนอนามัยและโรงเรียนขึ้นประจำหมู่บ้าน โดยโรงเรียนได้จัดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเป็นโรงเรียนขยายโอกาส นักเรียนส่วนใหญ่เป็นชาวเขา ส่วนการรักษาพยาบาล ชาวบ้านเรียนรู้และยอมรับระบบการรักษาพยาบาลแบบสมัยใหม่มากขึ้น เมื่อมีการเจ็บป่วยขึ้นชาวบ้านมักไปรับการรักษาจากสถานีนอนามัยประจำหมู่บ้านแต่ก็ยังมีการรักษาแบบดั้งเดิมและใช้ยาสมุนไพรร่วมกันไปด้วยเช่นเดียวกัน

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของชาวบ้านคือการปลูกข้าวไร่ แต่เนื่องจากชาวบ้านมีการติดต่อกับคนพื้นราบอยู่เป็นประจำจึงมีรายได้จากการขายของป่าและการปลูกมะเข็ญขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงหมู่บ้าน ปัจจุบันมะเข็ญขายได้ราคาดี ชาวบ้านจึงนิยมปลูกกันมาก แต่คนพื้นราบจะนิยมมะเข็ญที่ขึ้นเองตามธรรมชาติมากกว่าการปลูก ชาวบ้านจึงเข้าไปหาในป่าเพื่อที่จะนำมาขาย เป็นรายได้อีกทางหนึ่งของชาวเขาเผ่าลัวะคือการทำงานให้กับอุทยานแห่งชาติดอยภูคา

การทำไร่หมุนเวียนของชาวลัวะ

ในปัจจุบันชาวลัวะประสบปัญหาเขตอุทยานทับที่จึงทำให้พื้นที่ทำการเกษตรน้อยลง (ประมาณ เฉลี่ยครอบครัวละ 4.5 แปลงเท่านั้น) แต่แต่ละแปลงโดยเฉลี่ยจะมีขนาดประมาณ 2.2 ไร่เท่านั้น (ตารางที่ 3) เนื่องจากจำนวนของประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีผลทำให้พื้นที่ทำการเกษตรในแต่ละปีไม่เพียงพอต่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือน แต่ชาวบ้านก็ยังมีรายได้จากการหาของป่ามาขายเพื่อใช้ในการดำรงชีพ บางครอบครัวหากหาของป่าไม่ได้ก็ต้องกินข้าวกับน้ำพริกและเกลือเท่านั้น

ในปัจจุบันบ้านเตี้ยกลาง จะมีพืชเศรษฐกิจที่ปลูกไว้ขาย เช่น เมียง (หรือชาป่า) มะขาน้ำ เปลือกต้นสา ของป่าที่นำมาขายเป็นรายได้ เช่น ต้นก้ง (ดอกหญ้าไม้กวาด) ลูกตำ (ลูกขิด) และล่าสัตว์เพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน

เนื่องจากระยะพักตัวของไร่หมุนเวียน (หรือรอบหมุนเวียน) ในปัจจุบันจะมีระยะเวลาสั้นลงเหลือประมาณ 2 - 5 ปี และต้องกลับมาใช้พื้นที่เดิมทำการเพาะปลูกซ้ำ (บางปีปลูกพร้อมกันทั้ง 2 แห่งก็มี) พื้นดินจึงขาดความอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตต่ำข้าวไม่เพียงพอแก่การบริโภคตลอดปี ชาวลัวะจึงแก้ปัญหาโดย " การเอามื้อกัน " (การลงแขก) โดยจะรวมทั้งที่ดินและแรงงานในกลุ่มพี่น้องตระกูลเดียวกันเพื่อช่วยกันเพาะปลูกดูแลรักษา (ไทบุญย์, 2542)

ตารางที่ 3 การครอบครองไร่ข้าวในหมู่บ้านเตี้ยกลาง

ขนาดของฟาร์ม	จำนวนไร่	จำนวนครัวเรือน	จำนวนครัวแปลง	จำนวนแปลง/ครัวเรือน
1 - 5	95	20	67	3.35
6 - 10	293	35	145	4.14
11 - 15	265	20	116	5.8
16 - 20	92	5	23	4.6
21 - 25	46	2	14	7.0
26 ขึ้นไป	36	1	6	6.0
	827	83	371	30.89
เฉลี่ยรวม	9.96			4.46

แหล่งที่มา : อบต. ภูคา อำเภอบึง จังหวัดน่าน รวบรวมมาจาก ภ.บ.ท. 5 (ภาษีบำรุงท้องที่) (ชาวบ้านเสียดภาษีในอัตราไร่ละ 5 บาท) ,2541.

1.3 สังคมของชาวลัวะ

ชาวลัวะในหมู่บ้านเตี้ยกลางค่อนข้างทันสมัย เพราะเป็นหมู่บ้านที่มีเส้นทางคมนาคมสะดวก มีการติดต่อกับคนพื้นราบเป็นประจำ เป็นสาเหตุที่ทำให้หมู่บ้านนี้เจริญกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ปัจจุบันชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธและยังคงนับถือผีควบคู่กันไปด้วย ถึงแม้ว่าความทันสมัยจะเริ่มเข้ามามีบทบาทในหมู่บ้านแต่ประเพณีต่าง ๆ ยังคงมีอยู่เช่น พิธีโลด (หรือพิธีแพะ) เป็นประเพณีเรียกขวัญข้าวและเลี้ยงผีไร่ขณะที่ข้าวกำลังตั้งท้อง ซึ่งทำเป็นประจำทุกปีประมาณเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม ชาวลัวะจะต้องไปเอาข้าวจากไร่ของตนมาทำพิธีที่บ้านหลังจากนั้นก็ทำการแห่หรือแห่ขวัญข้าวไปขึ้นบ้านที่ผีของหมู่บ้านสิงสถิตย์อยู่ บ้านหลังดังกล่าวอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ทุก ๆ ปี หมอผีต้องทำพิธีเสี่ยงทายว่ามีหมู่บ้านเลือกสิงสถิตย์ที่บ้านใดบ้านนั้นก็ เป็นบ้านผีประจำหมู่บ้านในปีนั้นต่อไป ดูจากลักษณะภายนอกชาวลัวะจะมีรูปร่าง เตี้ย ล่ำ ผิวคล้ำ ใบหน้าค่อนข้างจะเย็นชาไม่ค่อยพูดจา แต่เมื่อได้เข้าไปใกล้ชิดจะพบว่าชาวลัวะนี้มีนิสัยสุภาพ อ่อนน้อม อาย อาจเป็นเพราะมีความเชื่ออยู่ว่าคนแปลกหน้าจํานำภัยอันตรายมาให้ การแต่งกายจะเหมือนกับคนพื้นราบมากชาวลัวะนิยมการมี ผัว - เมีย เดียวเพราะมีความเชื่อว่าการมีสามี ภรรยาหลายคนเป็นสิ่งอัปมงคล

2. ความรู้และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านของชาวลัวะ บ้านเตี้ย กลาง

2.1 ความรู้ทั่วไปจากพืชสมุนไพรพื้นบ้านของชาวลัวะ บ้านเตี้ยกลาง ดอยภูคา

ปัจจุบันมีสถานีอนามัยประจำหมู่บ้านแล้ว เป็นสถานีนีออนามัยขนาดใหญ่กว่าเดิมและย้ายเข้ามาทำการเมื่อเดือนเมษายนที่ผ่านมา ชาวบ้านจะมารักษาแบบสมัยใหม่มากขึ้น เพราะเมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นชาวบ้านมักจะไปทำรับการรักษาจากสถานีอนามัยเป็นอันดับแรก แต่ก็มีการเลี้ยงผีและมีการใช้สมุนไพรร่วมกันไปด้วย

ปัจจุบันชาวลัวะได้ให้ความสนใจกับทางสถานีอนามัยเป็นอย่างมาก เพราะปัจจุบันความเจริญทันสมัยได้เข้ามามีบทบาทในหมู่บ้านมากขึ้น ถึงแม้ว่าจะเจ็บป่วยเล็กน้อยจะมาขอยารักษาโรคที่สถานีอนามัยอยู่เสมอ ส่วนเรื่องสมุนไพรก็มีหมอผีประจำหมู่บ้านทำการรักษาอยู่ โดยได้ทำการรักษาควบคู่กันไปพร้อม ๆ กัน แต่ก็ไม่สามารถบอกได้ว่าแบบไหนดีกว่ากัน ปัจจุบันกระทรวง

สาธารณสุขเริ่มนำเรื่องสมุนไพรมาให้ประชาชนได้รู้จัก โดยมีการรณรงค์ ให้การปลูกสมุนไพรในหมู่บ้านมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการจัดสวนสมุนไพร ในสถานีนอนามัย อีกด้วย แต่ก็ยังมีบางคน ที่ให้หมอผีรักษา คือทำพิธีเลี้ยงผี โดยผู้ป่วยจะไปให้หมอผีทำนาย หมอผีจะทำนายโดยการท่องคาถาแล้วหยิบข้าวสารโปรยลงบนพื้นหลายๆ ครั้ง แล้วจะดูจากกองข้าวสารว่าจะเลี้ยงผีด้วยหมูหรือไก่ และยังมีบางคนที่ให้หมอผีทำพิธีเรียกขวัญ เพราะเชื่อว่าทุกคนมีขวัญประจำตัว ถ้าเมื่อใดขวัญอ่อนก็จะทำให้เจ็บป่วยได้ หมอผีบางคนก็ยังรักษาผู้ป่วยด้วยสมุนไพร โดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากบรรพบุรุษ โดยการนำสมุนไพรมาตากแห้งเก็บไว้ เมื่อมีคนมาขอซื้อก็จะขายให้ในราคากำละ 3 - 5 บาท ปัจจุบันมีผู้สนใจในเรื่องสมุนไพร ในหมู่บ้านมากขึ้น โดยจะสังเกตได้จากมีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัย นักวิชาการ และนักวิจัยต่างชาติ เช่น อาสาสมัครชาวอเมริกัน เข้ามาศึกษาเรื่องพืชพรรณต้นไม้ต่าง ๆ ในหมู่บ้านเตี้ยกลางมากขึ้น ส่วนพืชสมุนไพรที่ชาวละโว้ยนิยมใช้กันมากคือ มะเฟือง ใช้รากมะเฟือง ตากแห้งต้มน้ำดื่มชาวบ้านเชื่อกันว่าจะทำให้โรคนิ่วหาย สาบเสือ ชาวละโว้ยใช้ต้นสาบเสือในเวลาที่เกิดบาดแผลทั่วไปโดยเฉพาะเวลาออกไปทำไร่และเกิดบาดแผล จะนำต้นหรือใบสาบเสือมาตำให้ละเอียดแล้วพอกลงบนบาดแผลจะทำให้แผลดีขึ้น ดิงู ใช้ต้นต้มดื่มแก้ท้องร่วง ไพล ใช้เหง้าไพลฝนน้ำดื่มแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ

จากการสัมภาษณ์ชมรมรักษาสสมุนไพรมูลาบางทำให้ทราบว่าสมุนไพรแปรรูปขายได้ดี ส่วนมากเป็นลูกค้าประจำซึ่งเคยซื้อไปใช้แล้วกลับมาซื้ออีก แต่ก็มีลูกค้ารายใหม่มาซื้อเช่นเดียวกัน เพราะเห็นว่าดีเลยลองซื้อไปใช้ เมื่อใช้ได้ผลก็บอกต่อทำให้มีลูกค้าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และมาซื้อในปริมาณมากขึ้น สมุนไพรขายดีส่วนมากจะเป็น กวาวเครือ บุก ส้มแขก ฟ้าทะลายโจร ซึ่งสมุนไพรบางชนิดอาหารและยา (อ.ย.) ได้ให้ใบอนุญาตเตรียมเรียบร้อยแล้ว ปัจจุบันประชาชนหันมาสนใจสมุนไพรมากยิ่งขึ้นเพราะสมุนไพรไม่มีสารเคมีหรือผลยาปฏิชีวนะ ทำให้ปลอดภัยจากมะเร็ง อีกทั้งบางชนิดยังช่วยถอนพิษไปในตัวอีกด้วย

2.2 การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรที่พบในหมู่บ้านเตี้ยกลาง ดอยภูคา

สมุนไพรที่พบในหมู่บ้านเตี้ยกลางทั้งหมดมี 32 ชนิด ซึ่งมีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันไป ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 ประเภท ราก

ช่อม

Baphicacanthus cusia Brem.

ช่อมเป็นไม้ล้มลุกกึ่งพุ่มเตี้ย สูง 0.5-1 เมตร ลักษณะลำต้นเห็นข้อและปล้องชัดเจน แตกกิ่งก้านมาก ใบเดี่ยวจะเรียงเป็นคู่ตรงกันข้ามกัน ขอบใบหยัก ไม่มีหูใบ ดอกช่อ ออกบริเวณซอกใบใกล้ปลายกิ่งดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงและโคนกลีบจะต่อเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีเขียว กลีบดอกเชื่อมกัน ตอนปลายแยกเป็น 5 กลีบ มี 2 กลีบที่อยู่ด้านล่างมีขนาดใหญ่กว่าอีก 3 กลีบ ที่อยู่ด้านบน สีม่วงหรือชมพูแกมม่วง พบบริเวณป่าไผ่ ทุ่งหญ้า

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชปลูก บริเวณที่มีความชื้นสูง

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพรเผ่าลัวะ ใช้รากประมาณ 1 กำมือ ต้มรวมกับรากต้นตากบ และรากข้าวพลู เพื่อต้มแก้ไอ ส่วนสรรพคุณทั่วไป ใช้รากเป็นยาเย็น ดับพิษร้อน แก้พิษต่างๆ และยังให้สีย้อมผ้าได้เช่นเดียวกับต้นคราม

มะเฟือง

Averrhoa carambola Linn.

มะเฟืองเป็นไม้ยืนต้น สูง 5-12 เมตร ใบประกอบเรียงแบบสลับ ดอกย่อยมีขนาดเล็ก มีเลี้ยงและกลีบดอก 5 กลีบ สีแดง-ม่วง เกสรตัวผู้ มีขนาดสั้นมาก เชื่อมติดกันที่ฐาน ผลแบบbery เห็นเป็น 5 ด้าน ชัดเจน เมื่อตัดตามขวางจะเป็นรูปดาว 5 แฉก ผลสุกสีเหลือง เมล็ด ใส พบบริเวณในหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชปลูกในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้รากของต้นมะเฟืองปริมาณ มากพอที่จะใช้ต้มปริมาณ 1 หม้อ ต้มเข้าเย็น หลังอาหาร เพื่อรักษาโรคนี้ สรรพคุณโดยทั่วไป ใช้น้ำมะเฟืองผสมกับสารส้ม ปริมาณพอสมควร หรือ ผสมกับเหล้าขาวต้ม แก้โรคนิ่ว

เล็บมือนาง

Quisqualis indica Linn.

เล็บมือนางเป็นไม้เลื้อย เมื่ออายุน้อยลำต้นตั้งตรง ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ขอบใบเรียบ ไม่มีหู ช่อดอก ออกที่ปลายยอดและตามซอกใบ ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ กลีบดอกมี 5 กลีบเชื่อมกันเป็นหลอด มีขนละเอียดปกคลุม กลีบดอกสีแดงหรือสีขาว หลุดร่วงหลังการผสมเกสร เกสรตัวผู้ 10 อัน ขนาดสั้น เมล็ดมีร่องตามแนวยาว พบปลูกบริเวณในบ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าใกล้หมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้รากยาวประมาณ 5 - 7 เซนติเมตร ต้มน้ำ แล้วนำไปต้มเพื่อเป็นการถ่ายพยาธิ สรรพคุณโดยทั่วไป เล็บมือนาง ใช้ถ่ายพยาธิ สำหรับเด็กใช้ 2-3 เมล็ด (หนัก 4 - 6 กรัม) ผู้ใหญ่ใช้ 5 - 7 เมล็ด (หนัก 10 - 15 กรัม) ทูบพอดตก ต้มเอาน้ำดื่ม หรือหั่นทอดกับไข่รับประทานก็ได้

ถอบแถบเครือ

Conarus semidecandrus Jack

ถอบแถบเครือไม้พุ่มรอเลื้อยมีลำต้น สูง 1.5-3 เมตร มีใบย่อย 5 ใบ ขอบใบเรียบผิวใบ โดยเฉพาะบริเวณเส้นใบ มีขนสีน้ำตาลแดงปกคลุม ดอกช่อออกที่ปลายกิ่งหรือปลายยอด ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ มีเมล็ด 1 เมล็ด พบได้ทั่วไป ในป่าใกล้ๆ หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าใกล้หมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้รากฝอยหรือต้มน้ำดื่ม รักษาอาการท้องร่วง สรรพคุณโดยทั่วไป ทั้งต้นใช้เป็นยากระตุ้น แก้อาการเกร็ง น้ำคั้นใช้ทาภายนอกทำให้ร้อน เปลือกใช้ใช้ในโรคปวดตามข้อ

หญ้าหนุตัน

Dianella ensifolia Red.

หญ้าหนุตันเป็นพืชล้มลุก อายุหลายปี มีลำต้นอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยว เรียงตัวแบบสลับ มีลักษณะเป็นกาบหุ้มซ้อนกันตรงฐานใบ แล้วตอนปลายแผ่กว้างขึ้น ขอบใบและหลังใบสากคาย ดอกช่อ ออกที่ปลายยอด ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ กลีบดอกมี 6 กลีบ เรียงเป็นวง 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ ขนาด 6-8 มิลลิเมตร เกสรตัวผู้ 6 อัน ปลายก้านชูอับเรณูพองเป็นกระเปาะ สีเหลืองหรือส้ม พบบริเวณป่าใกล้ๆ หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าที่ค่อนข้างลำธาร
การใช้ประโยชน์ พืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้รากหญ้าหนุตัน ปริมาณ 1 – 2 กำมือ ต้มน้ำดื่มเพื่อ รักษาโรคผิวหนัง

ชบา

Hibiscus rosa-sinensis Linn.

ชบาเป็นไม้พุ่ม สูง 1-4 เมตร ลำต้นแตกกิ่งก้านสาขาเป็นจำนวนมาก ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ขอบใบหยัก ดอกเดี่ยวออกที่ซอกใบ สมบูรณ์เพศ มีทรงดอก กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอกขนาดใหญ่ มี 5 กลีบ สีแดง ขาว ชมพู เกสรตัวผู้จำนวนมาก เชื่อมติดกันเป็นมัดเดียวหุ้มเกสรตัวเมียไว้ พบในบริเวณภายในบ้านของชาวลัวะ

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชปลูกในบริเวณบ้าน เป็นไม้ประดับ
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้รากของต้นชบา ปริมาณ 1 – 2 กำมือ และเหง้าแห้ง ปริมาณ 1 – 2 กำมือ ต้มน้ำดื่ม รักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ สรรพคุณโดยทั่วไป ช่อดอกแกงเลียง กินบำรุงน้ำนม หญิงจีนใช้กลีบดอกย้อมผมและคิ้วให้ดำ และทางเชียงใหม่ ใช้รากต้มเป็นยาแก้ระดูเสีย จีนและญวนใช้เปลือกขับระดู

ซีครอก

Urena lobata Linn.

ซีครอกเป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 0.5-2 เมตร ลำต้นตั้งตรง มีขนรูปดาวปกคลุมทั่วไปทั้งลำต้นและใบเดี่ยว ใบเดี่ยวเรียงตัวแบบสลับ ขอบใบเว้ามีเส้นใบออกจากฐานใบรูปหัวใจ ขอบใบหยัก ดอกเดี่ยวออกที่ซอกใบ มีด้านดอกสั้น มีริ้วประดับ 5 อัน เชื่อมกันที่ฐาน กลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ เชื่อมกันที่ฐาน ปลายแยกเป็นรูประฆัง กลีบดอกมี 5 กลีบ สีชมพู บริเวณใจกลางดอกมีสีชมพูเข้ม-แดง เกสรตัวผู้จำนวนมาก เชื่อมกันเป็นมัดเดียว ขนาดสั้น เกสรตัวเมียมีขนปกคลุมรังไข่ พบบริเวณป่าไผ่ ทุ่งหญ้า

นิเวศวิทยาและการกระจาย วัชพืช พบทั่วไปในป่าไผ่ ทุ่งหญ้า

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้รากปริมาณ 1 กำมือ ฝนน้ำดื่มเพื่อรักษาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ สรรพคุณโดยทั่วไป ใบต้มเป็นยาจิบ แก้ไอ ขับพิษเสมหะ จากเป็นยาเย็นถอยพิษไข้ ทั้งต้นต้มกินเป็นยาขับปัสสาวะแก้ไตพิการ แก้พิษน้ำเหลืองเสีย

หมักทும்

Rubus leucanthus Hance

หมักทும்เป็นไม้พุ่มเลื้อยได้ มีลำต้นยาวได้ถึง 20 เมตร ลำต้นปกคลุมด้วยหนามแหลมโค้ง ใบประกอบแบบขนนก ส่วนใหญ่มีใบย่อย 3 ใบ ขอบใบเนื้อใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ผิวใบด้านบนเรียบเป็นเงา เส้นใบมีหนาม ดอกช่อมีใบประดับขนาดเล็กรองรับไว้ ดอกย่อยมีลักษณะสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงเชื่อมกันที่ฐาน มีขนสีเทา ปกคลุมที่ขอบและด้านในของกลีบเลี้ยงกลีบดอกสีขาว 5 กลีบ เกสรตัวผู้จำนวนมาก พบบริเวณป่าไผ่ ทุ่งหญ้า

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าไผ่ ทุ่งหญ้า

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้รากปริมาณ 1-2 กำมือ ต้มน้ำดื่มเช้า - เย็น รักษาอาการไข้ มาลาเรีย

จัด

Helicteres Plebeja Kurz

จัดเป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก เจริญเติบโตขนานไปกับพื้นดิน ลำต้นมีขนปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ขอบใบหยัก ดอกเดี่ยวออกจากซอกใบ กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก มีขนปกคลุม มีเกสรตัวผู้ 15 อัน ที่สมบูรณ์มี 10 อัน อีก 5 อัน เป็นเกสรตัวผู้ที่เป็นหมัน พบในป่าบริเวณใกล้ๆ หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบทั่วไปในป่าใกล้หมู่บ้าน
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้รากปริมาณ 1 กำมือ ผ่นน้ำดื่มได้ เวลาปวดท้อง รักษาอาการปวดท้อง จากโรคกระเพาะ

ดินสูงดอย

Paris ployphylla Smith.

ดินสูงดอยเป็นพืชล้มลุก สูง 30-70 เซนติเมตร มีลำต้นใต้ดิน ขอบใบเรียบ มีดอกเดี่ยว 1 ดอก ออกที่ปลายยอด กลีบเลี้ยงสีเขียว มี 7 กลีบ กลีบดอกมีสีเขียวอ่อนแกมเหลือง เกสรตัวผู้มีจำนวนมากเกสรตัวเมีย เมล็ดมีลักษณะแข็งมาก พบในป่าที่ไกลจากหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าดิบชื้น
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ราก ปริมาณ 1 - 2 กำมือ ต้มน้ำดื่ม รักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ

2.2.2 ประเภท ใบ

ฮ่อมช้าง

Phlogacanthus curviflorus Nees

ฮ่อมช้างเป็นไม้พุ่ม สูง 1.5-3 เมตร ลำต้นเกลี้ยง ใบเดี่ยวเรียงเป็นคู่ตรงกันข้าม ขอบใบหยักแบบ ไม่มีหูใบ ดอกช่อ ออกที่ปลายกิ่ง ดอกย่อยเรียงตัวแบบสลับ วนรอบก้านช่อดอกทำให้เป็นรูปทรงกระบอก ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงโคนกลีบเชื่อมกันปลายแยกเป็น 5 แฉก สีเดียวกับกลีบดอก กลีบดอกเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ มี 2 กลีบ ขนาดไม่เท่ากับ 3 กลีบ ขนาดกลีบดอกยาว 5-6 เซนติเมตร สีชมพูแดงหรือส้มปนแดง พบบริเวณ โนป่าใกล้ๆ หมู่บ้าน นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า ขึ้นใกล้แหล่งน้ำ ที่ระดับความสูง 500-1200 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพรเผ่าลัวะ ใช้ใบของฮ่อมช้าง ประมาณ 5-10 ใบ ต้ม แล้วนำน้ำมาดื่มเพื่อบรรเทาอาการลดพิษไข้

ขนาดใหญ่

Blumea balsamifera Dc.

ขนาดใหญ่เป็นไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร ลำต้นมีขนปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ขอบใบหยักเล็กน้อย แผ่นใบมีขนปกคลุม ไม่มีหูใบ ดอกช่อ ออกที่ปลายกิ่งหรือปลายยอด ดอกย่อยขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ พบในบริเวณในหมู่บ้านและ ป่าใกล้ๆ หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า เป็นวัชพืชพบในป่าใกล้หมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ใบขนาด ประมาณ 5 - 10 ใบ และ ฝอยลมปริมาณพอสมควร หั่นฝอยแล้วตากแดดให้แห้งมวนสูบเพื่อรักษา อาการเลือดกำเดาไหล สรรพคุณโดยทั่วไปใช้ใบ ปริมาณพอสมควรต้มน้ำอาบ แก้กิวหนังผื่นคัน

สาบเสือ

Eupatorium odoratum Linn.

สาบเสือเป็นพืชล้มลุกกิ่งพุ่มเตี้ย สูงกว่า 2 เมตร ลำต้นมีขนประปรายปกคลุม กิ่งแขนง ออกตรงข้ามเป็นคู่ ๆ ทั้งกิ่งอ่อนและลำต้นอ่อนเป็นสันสี่เหลี่ยม เนื้อข้างในอ่อน สีขาว ใบเดี่ยว เรียงเป็นคู่ตรงกันข้าม มักมีหูใบหรือกลุ่มใบอ่อนอยู่เป็นกระจุกที่ซอกใบ ท้องใบมีขนนุ่มปกคลุม ส่วนหลังใบมีขนลากปกคลุม ดอกช่อออกที่ปลายกิ่งหรือตามซอกใบ และมักออกเป็นช่อตรงข้าม กัน แต่ละกลุ่มมีดอกเป็นกระจุกอัดกันแน่นเป็นรูปประฆัง ดอกสีน้ำเงินแกมม่วงอ่อน หรือสีขาวพบ ได้ทั่วไปในป่าบริเวณใกล้หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบเป็นวัชพืชอยู่ทั่วไป
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ใบประมาณ 5-10 ใบ ตำละเอียด พอกบาดแผลช่วย ห้ามเลือด ชาวเขาเผ่าลัวะจะใช้ สาบเสือ เวลาออกไปไร่ เข้าป่า และเกิดแผลแบบกระทันหัน โดยขยี้ใบ แล้วทาสดๆ

คว่ำตายหงายเป็น

Kalanchoe pinnata (Lamk.) Pers.

คว่ำตายหงายเป็นพืชล้มลุกกิ่งไม้พุ่ม ลำต้นอวบน้ำ ไม่มีขน มีใบประกอบแบบขนนก มี ใบย่อย 3 ใบอวบน้ำ ดอกช่อมีขนาดใหญ่ ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 4 ปลายกลีบจักจน เกือบถึงโคนกลีบ สีเขียวอ่อน กลีบดอกเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 4 กลีบ สีเหลืองส้ม เกสรตัวผู้ 8 อันติดอยู่บนกลีบดอก พบบริเวณบ้านทั่วไป

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชปลูกในบริเวณบ้าน
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ใบครั้งละ 5 - 7 ใบ ตำละเอียด พอกบาดแผลที่เกิดจากไฟไหม้ หรือน้ำร้อน ลวก สรรพคุณ โดยทั่วไป รสเย็นเผ็ดร้อน พอกฝี แก้กษัย แก้อักเสบ ฟกบวม

และถอนพืช คั้นน้ำจากใบผสมการบูรนาทากวนวดแก้เคล็ด แก้
ชั้ดชาเพลง

ก่อโจม

Lithocarpus sp.

ก่อโจมเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูง 20-30 เมตร เรือนยอดเป็นทรงพุ่มกว้าง ค่อนข้างโปร่ง ใบเดี่ยวเรียงแบบสลับ โคนใบเรียว ขอบใบเรียบหรือหยักเป็นคลื่นเล็กน้อย ดอกช่แยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ช่อดอกตัวผู้เรียวยาว ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ดอกอยู่ในลักษณะเป็นกลุ่ม พบบริเวณภูเขาใกล้ๆ หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าดิบเขาใกล้หมู่บ้าน
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ใบอ่อนประมาณ 2-3 ใบ อมหรือเคี้ยวแก้ปวดฟัน สรรพคุณโดยทั่วไป ใช้เป็นยาสมุนไพรต่าง ๆ ห้ามเลือดได้ กินแก้ท้องร่วง คลื่นเหียน อาเจียน

มังคาน, ทะโล้

Schima wallichii Kort.

มังคานหรือทะโล้เป็นไม้ยืนต้นไม่ผลัดใบ สูง 15-20 เมตร เปลือกต้นมีสีเทาปนน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ขอบใบเรียบ ดอกเดี่ยวออกจากซอกใบ มีกลีบเลี้ยง 4 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว เกสรตัวผู้ จำนวนมาก ผลมีรูปร่างกลม พบในป่าไกลจากหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าดิบเขา
การใช้ประโยชน์ พืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ใบทะโล้ปริมาณ 1 กิโลกรัม และใบอ่อน สอยดาวปริมาณ 1 กิโลกรัม นึ่งแล้วตำผสมกับเกลือให้วัวกินจะทำให้วัวมีร่างกายแข็งแรง

ขางขาว

Xanthophyllum flavescens Roxb.

ขางขาวเป็นไม้ยืนต้น สูง 5-7 เมตร ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ โคนใบโค้งมน ขอบใบหยัก เป็นคลื่น ผิวใบด้านบนเป็นมันวาว เนื้อใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง สีเขียวแกมเหลือง เมื่อแห้งมีสีเหลือง ดอกช่อ ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ช่อดอกสั้น ดอกย่อยสีเหลือง สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยเรียวเล็ก มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก ขนาดไม่เท่ากัน มีรูปร่างคล้ายท้องเรือ พบในป่าที่ค่อนข้างไกลจากหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าดิบเขา บริเวณค่อนข้างชื้น

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ใบขางขาวประมาณ 1 - 2 กำมือ รวมกับเหง้าไพล ประมาณ 1 - 2 กำมือ ฝนน้ำทาบริเวณตุ่มคัน จะลดอาการคันได้ สรรพคุณโดยทั่วไป เปลือกต้มดื่ม แก้ปวดท้อง รากต้มเป็นยาพอก แก้โรคหิด และเป็นส่วนประกอบในตำรับยาขางคัต ยาขางขึ้น

2.2.3 ประเภท เปลือก

มะกอกไทย

Spondias pinnata Kurz

มะกอกไทยเป็นไม้ยืนต้นผลัดใบ ลำต้นสูงใหญ่กว่าใหญ่ สูง 10-15 เมตร มียางใสเมื่อถูกอากาศมักจะเป็นสีดำ ใบย่อยมีผิวใบเรียบเป็นมัน ขอบใบเรียบ ไม่มีหูใบ ดอกย่อยขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ มีกลีบเลี้ยง และ กลีบดอก 4-5 กลีบ สีเหลืองอ่อน ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีน้ำตาลเหลือง มีเปลือกผลเหนียว เนื้อผลสีเหลือง มีเส้นใยมาก พบบริเวณในหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าเบญจพรรณทั่วไป
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ นำเปลือกต้นมะกอก มาแช่น้ำดื่ม แก้
 อาการเบื่ออาหาร ทำให้กินข้าวได้มากกว่าเดิม สรรพคุณโดยทั่วไป เปลือกใช้รักษาเกี่ยวกับลำไส้ เปลือกป็น เป็นผงผสมกับน้ำ
 ใช้ทาแก้ปวดตามข้อ ผลมีวิตามินซี ใช้แก้โรคเลือดออกตาม
 ไรฟัน มีฤทธิ์ฝาดสมาน แก้อาการไม่ปกติ น้ำคั้นจากใบใช้หยอดหู
 แก้อาการเจ็บหู

รัง

Shorea siamensis Miq.

รังเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ผลัดใบ สูง 10-20 เมตร เปลือกต้นสีเทา มีรอยแตกเป็นร่อง
 ตามความยาว ลำต้น ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ โคนใบหยักเว้าลึกปลายใบมน ขอบใบเรียบ เห็นเส้น
 ใบชัดเจน ใบอ่อนแตกใหม่เป็นสีแดง ช่อดอกมีขนาดใหญ่ ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อย สี
 เหลือง ออกหลังจากใบได้หลุดร่วงไปหมดแล้วกลีบเลี้ยงและกลีบดอก มีอย่างละ 5 กลีบ เรียง
 เวียนซ้อนกันเป็นรูปกังหัน ปลายกลีบมีขนสั้นเป็นรูปกังหัน ปลายกลีบมีขนสั้นกลีบดอก
 หลุดร่วงง่าย พบบริเวณป่าไผ่ๆ หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าเต็งรังทั่วไป
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้เปลือกจากลำต้น ตำรวมกับเหง้าต้น
 กูก ในปริมาณพอสมควร ทาบริเวณที่เกิดอาการปวดข้อ ช่วย
 ให้ คลายอาการปวดได้

ทัน

Phoebe tavoyana (Meiss.) Hook.f.

ทันเป็นไม้ยืนต้น สูง 15-20 เมตร ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ มักกระจุกอยู่บริเวณปลายกิ่ง
 ท้องใบมีขนสั้น ๆ ขึ้นหนาแน่นโดยเฉพาะที่บริเวณเส้นใบ ดอกช่อ ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ดอก
 ย่อยสมบูรณ์เพศและมีจำนวนมาก พบในป่าสูงใกล้หมู่บ้านออกไป

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า พบในป่าดิบเขาที่ระดับความสูง 500 เมตรขึ้นไป
การใช้ประโยชน์	เป็นพืชสมุนไพร เฝือกัวะ ใช้เปลือกต้มน้ำดื่มหรือ กินใบสด ประมาณ 5 - 7 ใบ ช่วยรักษาอาการอาหารเป็นพิษได้

ไฟเดือนห้า

Asclepias curassavica Linn.

ไฟเดือนห้าเป็นไม้พุ่ม สูง 0.75-1.50 เมตร มีน้ำยางสีขาว กิ่งอ่อนและช่อดอกมีขน ใบเดี่ยว เรียงตัวแบบตรงข้าม ช่อดอกมีดอกย่อยประมาณ 4-15 ดอก กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีแดง เกสรตัวผู้ 5 อัน ก้านเกสรตัวผู้เชื่อมกันในลักษณะเป็นแท่ง เมล็ดแบนมีขนสีขาว พบบริเวณในหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูกในบริเวณบ้าน
การใช้ประโยชน์	เป็นพืชสมุนไพร เฝือกัวะใช้ยางขาวสด ๆ จากเปลือกต้มน้ำผสมานแผลอักเสบภายในปาก จะทำให้แผลในปากหายเร็วยิ่งขึ้น สรรพคุณโดยทั่วไป ใช้ยางขาวทาแก้ฟกช้ำเนื่องจากฟัดตก หกล้ม ขับลมในกระเพาะ ทำให้ผายลมและเรอ

2.2.4 ประเภท ต้น

ว่านกีบแรด

Angiopteris evecta (Forst.) Hoffm.

ว่านกรีดแสดเป็นเฟินอายุหลายปี มีลำต้นอยู่ใต้ดิน ใบประกอบยาว 0.5-1 เมตร ก้านใบยาว 0.75-1.5 เมตร ใบอ่อนมีลักษณะม้วนงอ สืบพันธุ์โดยสปอร์ที่อยู่ด้านล่างของแผ่นใบ เมื่อใบร่วง โคนต้นจะแห้งคล้ายกับเท้าแสด พบในบริเวณเขาในภูเขาใกล้ๆ หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าที่มีความชื้น ช้างล่าอาหาร
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ต้นว่านกับแสด ประมาณ 1 กำมือ และ ต้นมหาศดำเขาประมาณ 1 กำมือ เช่นกัน แขน้ำต้มแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด สรรพคุณโดยทั่วไป ใช้เหง้าสดบดละเอียดรักษาแผลในปาก และคอ น้ำลายเหนียว

กะเม็ง

Eclipta prostrata Linn.

กะเม็งเป็นพืชล้มลุกขนาดเล็ก สูง 10-25 เซนติเมตร ลำต้นตั้งตรง มีขนสาบคายปกคลุมใบเดี่ยว เรียงแบบตรงกันข้าม ขอบใบหยัก แผ่นใบมีขนสาบคายปกคลุม ดอกช่อออกตามซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยอัดกันแน่น กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีขาว เกสรตัวผู้ 4 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก อับเรณูเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีขาว เกสรตัวผู้ 4 อัน พบทั่วไปในบริเวณหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า เป็นวัชพืช พบทั่วไป
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ทั้งต้นส่วนใดก็ได้ ต้มน้ำให้เดือด แล้วใช้ไอน้ำอบตัวในกระโจม แก้อาการหนาวสั่น หรือใช้จับสัน

มะหาดดำเขา

Pleocnemia submembranacea (Hayata) Tagawa et K. iwats.

มะหาดดำเขาเป็นเฟินอายุหลายปี สูง 1.5 – 2.5 เมตร ลำต้นตั้งตรง เหง้าหนา ล้วน มีเกล็ดสีน้ำตาลเข้มที่ปลายใบประกอบแบบขนนก ยาวมากกว่า 1 เมตร ใบย่อยขนาดประมาณ 3.5 10 เซนติเมตร กลุ่มสปอร์เกิดด้านบนของเส้นใบ เรียงตัวกันอย่างไม่เป็นระเบียบ พบบริเวณป่าในหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบในป่าที่มีความชื้น ริมน้ำ

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ต้น ส่วนใดก็ได้ของมะหาดดำเขา และต้นว่านกับแรด ในปริมาณพอสมควร แขน้ำดื่ม เพื่อรักษาอาการท้องอืด สรรพคุณโดยทั่วไป ละลายเลือด แก้ลม แก้กษัย แก้เส้นเอ็นพิการ ต้องถูกไม่ถ่าย เนื้อไม้ทำเป็นปวกหาค ผงปวกหาค ผสมน้ำทาอวัยวะที่คันตีมาก ผงปวกหาค ผสมน้ำมะนาวให้เด็กกินแก้ตานขโมย ขับไล่เดือน พยาธิเส้นด้าย ตัวติดออกหมด

ว่านหอมแดง

Eleuterine americana Merr.

ว่านหอมแดงเป็นพืชล้มลุก อายุหลายปี มีลำต้นใต้ดิน ใบเดี่ยว ออกจากโคนต้น โคนก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายใบเรียวแหลม เส้นใบเรียงตัวแบบขนาน ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ มีใบประดับ 1-2 อัน กลีบดอก มี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น เชื่อมติดกันเป็นท่อเล็ก ๆ พบบริเวณในหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูกในบริเวณบ้าน

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะใช้ลำต้นใต้ดินฝนน้ำ แล้วนำน้ำที่ฝนแล้ว ไปทาแผล ที่เกิดจาก ไฟไหม้หรือ น้ำร้อนลวก จะทำให้เกิดอาการบรรเทาอย่างเห็นได้ชัด สรรพคุณโดยทั่วไป หัวปรุงเป็นยารับประทานขับลมในลำไส้ ลมสะพั้นเด็ก ภายนอกผสมกับเปราะหอมลูมหัวเด็ก แก้หวัดคัดจมูก

ต่อได้

Allophylus cobbe (Linn.) Raeuschel

ต่อได้เป็นไม้พุ่มกึ่งไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูง 1.5-3 เมตร ใบประกอบเรียงแบบสลับ ขอบใบหยัก ดอกช่อออกที่ซอกใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมี 4 กลีบ เกสรตัวผู้มี 8 อัน ดอกตัวเมีย เป็นพู่สีขาว ผลมีสีแดง เมื่อแห้งจะเปลี่ยนเป็นสีดำหรือน้ำตาล พบในป่าบริเวณใกล้ๆ หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบที่บริเวณค่อนข้างชื้น ช้างล่าอาหาร
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ส่วนต้นปริมาณ 1 - 2 กำมือ ต้มน้ำดื่มแก้แพ้ท้อง ดื่มได้ทุกเวลา สรรพคุณโดยทั่วไป รากรสฝาด เป็นยาขับปัสสาวะ ใช้แก้เนื้อขาดที่เนื้อช้ำเป็นบั้งๆ

ตี่ง

Tacca chantrieri Andre

ตี่งเป็นพืชล้มลุก มีลำต้นอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยวแยกออกจากโคนต้น ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ไม่มีขน ก้านช่อดอกยาวได้ถึง 70 เซนติเมตร ดอกมีใบประดับรองรับไว้ ใบประดับรองรับดอกย่อยมีสีเขียวซีด-สีม่วงดำ เกสรตัวผู้มี 6 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก เมล็ด มีจำนวนมาก 2-2.3x 3-4 มิลลิเมตร พบในป่าไกลจากตัวหมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าดิบเขา บริเวณค่อนข้างชื้น
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้ทั้งต้นส่วนใดก็ได้ ปริมาณพอสมควร ต้มน้ำดื่มแก้ท้องร่วง สรรพคุณโดยทั่วไป ผลมีรสฝาด แก้โลหิตเป็นพิษ ใช้ ลม เป็นยาระบายอย่างแรงกว่าสมอไทย ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับช่องท้อง เป็นยาฝาดสมาน รักษาโรคท้องร่วงอย่างแรง

2.2.5 ประเภท แคน

ขมิ้นต้น

Mahonia siamensis Takeda

ขมิ้นต้นเป็นไม้พุ่มกึ่งไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูง 5-8 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลดำ ผิวขรุขระ โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้นไว้ มีหูใบคล้ายหนามแหลม ปลายใบเป็นติ่งแหลมแข็ง ขอบใบหยักเว้า หรือจักเป็นหนามแหลม ใบเป็นมันแข็งกระด้างคล้ายเปลือกกุ้ง ไม่มีก้านใบ ช่อดอกตั้งตรงและมีดอกหนาแน่นดอกย่อยมีก้านดอกยาว 0.5-1.0 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกันมาก ก้านเกสรตัวเมีย สั้น อวบหนา ปลายแผ่ออกคล้ายจานเล็ก ๆ ผลมีรูปร่างกลม พบบริเวณในบริเวณบ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าที่ระดับความสูงประมาณ 1000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล

การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้แก่นต้มน้ำในปริมาณ พอสมควร แล้วผสมน้ำดื่มรักษาอาการท้องร่วง ท้องเสีย สรรพคุณโดยทั่วไป สรรพคุณโดยทั่วไป มีฤทธิ์ป้องกันการเกิดแผลในกระเพาะอาหาร มีฤทธิ์ลดการอักเสบ ขับน้ำดี และฤทธิ์คลายกล้ามเนื้อ

กวาวเครือ

Milletia extensa Benth.

กวาวเครือเป็นไม้เลื้อย มีหัวอยู่ใต้ดิน ลำต้นมีกลิ่นหอม ผิวใบด้านบนค่อนข้างเกลี้ยง ด้านล่างมีขนมีขนปกคลุม ก้านใบยาว 8-11.5 เซนติเมตร มีขนหนาแน่น ดอกช่อออกที่ซอกใบ ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นหลอด กลีบดอกมี 5 กลีบ เกสรตัวผู้มี 10 อัน ผลเป็นฝักแข็ง ยาว 12-15 เซนติเมตร พบในป่าบริเวณใกล้หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย การใช้ประโยชน์ พืชป่า พบในป่าเบญจพรรณ เป็นพืชสมุนไพร เฝาลี้วะ ใช้แกงต้นของกวาวเครือ ดอกเหล้าดื่ม บำรุงกำลัง ทำให้กระชุ่มกระชวย สรรพคุณโดยทั่วไป หัวของ กวาวเครือขาว ใช้ทาหน้าอก ทำให้หน้าอกโตขึ้น ส่วนกวาวเครือดำ ส่วนหัวเพิ่มสรรพภาพทางเพศของผู้ชายเพิ่มขึ้น

2.2.6 ประเภท เหง้า

คล้า, แห้ง

Schumanianthus dichotomus Gagnep.

คล้า หรือ แห้งเป็นพืชล้มลุกหรือเลื้อย มีอายุหลายปี สูง 1-2 เมตร ใบเดี่ยว เรียงตัวสองแถวสลับซ้ายขวา ก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แบ่งออกเป็นสองส่วนคือส่วนก้านใบที่ติดกับแผ่นใบและส่วนที่เป็นกาบหุ้มลำต้น ก้านใบกลม ด้านข้างแผ่เป็นปีก ดอกช่อ มี 2-3 ชั้นมีใบประดับรองรับดอกไว้ ดอกเป็นดอกแบบสมบูรณ์เพศ พบในบริเวณบ้านมีอยู่ทั่วไป

นิเวศวิทยาและการกระจาย การใช้ประโยชน์ พืชปลูก ในที่ร่มและค่อนข้างชื้น เป็นพืชสมุนไพร เฝาลี้วะ ใช้เหง้าของคล้า ปริมาณ 1 กำมือ ต้มรวมกับรากชบา ปริมาณ 1 กำมือ ต้มรักษาอาการประจำเดือนมาไม่ปกติ สรรพคุณโดยทั่วไป หัวกินเป็นยาพิษใช้ ใช้กาบ ดับพิษไข้ แก้อ่อนในกระหายน้ำ ลดความร้อนในร่างกาย แก้ไข้ รากสาด เหือดหัด ฝ้าตาช ลูกไล่

ชำคม

Catimbiium Speciosum Hoitt.

ช่าคมเป็นพืชล้มลุก มีลำต้นอยู่ใต้ดิน ไม่แตกกิ่งก้านสาขา ทุกส่วนของพืชมีกลิ่นหอม โคนใบสอบแคบเข้าหาก้านใบ ซึ่งแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายใบมีขนปกคลุมตามขอบและด้านล่างของแผ่นใบ ดอกช่อ ออกที่ปลายยอด มีขนสั้น ๆ ขึ้นปกคลุมหนาแน่น เมื่อดอกยังอ่อน มีใบประดับลักษณะเป็นกาบหยาบ ๆ 2 กาบ หุ้มช่อดอกไว้ ดอกย่อยอยู่อัดกันแน่นเป็นคู่ กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นหลอด กลีบดอกมีสีขาว มีปลายแยกเป็น 2 แฉก สีแดงแซมเหลือง เมล็ดกลมมีขนาดใหญ่ พบในป่าที่ไกลจากหมู่บ้านออกไป

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าดิบเขา บริเวณที่มีความชื้นสูง ช้างล่าถาวร
การใช้ประโยชน์ เป็นพืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้เหง้าช่าคมปริมาณ 3 - 5 เหง้า แช่น้ำต้มเป็นยาถ่ายพยาธิ สรรพคุณโดยทั่วไป เหง้าอ่อนและเหง้าแก่ใช้ปรุงอาหาร เพื่อช่วยดับรสคาวสำหรับประโยชน์ทางยา เอาเหง้าสดประมาณ 1 - 1.5 นิ้ว มาตำให้ละเอียด เติมน้ำปูนใส ใช้น้ำรับประทานครั้งละครึ่งถ้วยแก้ว แก้อท้องอืด และสามารถแก้อท้องท้องเดิน และอาเจียนที่เรื้อรังว่าโรคปวดได้ด้วย และยังใช้เหง้าแก่ๆ ตำให้ละเอียดผสมเหล้าโรง ทาหลายๆ ครั้งจนกว่าเกล็ดอ่อนจะหาย

ไหล

Zingiber cassumunar Roxb.

ไหลเป็นพืชล้มลุก อายุหลายปี ทุกส่วนของพืชมีกลิ่นหอม มีลำต้นอยู่ใต้ดิน ใบเดี่ยวเรียงเป็น 2 แถวตรงข้ามกัน ขอบใบเรียบ ดอกย่อยแต่ละดอกมีใบประดับรองรับไว้ มีกลีบเลี้ยง 3 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบดอก 3 กลีบ รูปทรงขนาดใหญ่ สีเหลือง มีเกสรตัวผู้ที่สมบูรณ์ 1 อัน พบในป่าใกล้ๆ หมู่บ้าน

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชปลูก ในที่มีความชื้น
การใช้ประโยชน์ เป็น พืชสมุนไพร เผ่าลัวะ ใช้เหง้าไหลปริมาณ 1 - 2 หัวแม่มือ ฝนน้ำต้ม แก้อท้องอืด ท้องเฟ้อ สรรพคุณโดยทั่วไป แก้ฟกบวม เคล็ดขัดยอก ขับลม ท้องเดิน ช่วยขับระดู นิยมใช้เป็นยาหลังคลอดบุตร และมีฤทธิ์ลดอาการอักเสบ แก้อหอบหืด และรักษาอาการปวดเมื่อย ฟกช้ำ

สรุปรายชื่อสมุนไพร

ชื่อ	ประเภท	ชื่อวิทยาศาสตร์	การใช้ประโยชน์
กะเม็ง	สมุนไพร	<i>Eclipta Prostrata</i> Linn.	ทั้งต้นต้มอบใช้ในกระโຈມ แก้หนาวสั่น
กวาวเครือ	สมุนไพร	<i>Milletia extensa</i> Benth.	ใช้แก่นต้มนองเหล้าดื่ม บำรุงร่างกาย
ก้อโຈມ	สมุนไพร	<i>Lithocarpus</i> sp.	ใช้ใบอ่อนอบหรือเคี้ยวแก้ ปวดฟัน
ขมิ้นต้น	สมุนไพร	<i>Manhonia siamensis</i> Takeda	ใช้แก่นฝน้ำดื่มรักษา อาการท้องร่วง
ขางขาว	สมุนไพร	<i>Xanthophyllum flavescens</i> Roxb.	ใช้ใบขางขาวรวมกับเหง้า โพลฝนกับน้ำทาบริเวณ ตุ่มคัน
ชำคม	สมุนไพร	<i>Catimbium Speciosum</i> Hoitt	ใช้ชำคมแช่น้ำดื่มเป็นยา ถ่ายพยาธิ
ขี้ครอก	สมุนไพร	<i>Urena lobata</i> Linn.	ใช้รากฝน้ำดื่ม รักษา อาการท้องอืด
คล้า, แห้ง	สมุนไพร	<i>Schumanianthus dichotomus</i> Gagnep.	ใช้เหง้าต้มรวมกับรากขบา รักษาอาการประจำเดือน มาไม่ปกติ
คว่ำตายหงายเป็น	สมุนไพร	<i>Kalanchoe pinnata</i> (Lamk.)	ตำละเอียดพอกบาดแผล ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก
จืด	สมุนไพร	<i>Helicerea Plebeja</i> Kurz	ใช้รากฝน้ำดื่มรักษาโรค กระเพาะ
ขบา	สมุนไพร	<i>Hibiscus rosa-sinesis</i> Linn.	ใช้รากขบากับเหง้าแห้ง ต้มน้ำดื่ม รักษาอาการ ประจำเดือนมาไม่ปกติ

ตมู	สมุนไพรร	<i>Tacca chantrieri</i> Andre	ใช้ต้นตมูน้ำตมูแก้ท้องร่วง
ต่อได้	สมุนไพรร	<i>Allophyllus cobbe</i> (Linn.) <i>raeuschei</i>	ใช้ต้นตมูน้ำตมูแก้แพ้ท้อง
ตีนยุงดอย	สมุนไพรร	<i>Parisplyrthlla</i> Smith.	ใช้รากตมูน้ำตมู รักษา อาการประจำเดือนมาไม่ ปกติ
ถอบแถบเครือ	สมุนไพรร	<i>Connarus Semidecandrus</i> Jack.	ใช้รากฝนน้ตมูรักษาโรค ท้องร่วง
หั้น	สมุนไพรร	<i>Phoebe tavoyana</i> (Meiss.) Hook.f.	ใช้เปลือกช่นน้ำตมูหรือกิน ใบสด ช่วยลดอาการ อาหารเป็นพิษ
ไหล	สมุนไพรร	<i>Zingiber cassumnar</i> Roxb.	ใช้เหง้าไหลฝนน้ตมูแก้ ท้องเฟ้อ
ไฟเดือนห้า	สมุนไพรร	<i>Asclepias curssavica</i> Linn.	ใช้ยางขาวมาสมานแผล ในปาก
มะกอกไทย	สมุนไพรร	<i>Spondias pinnata</i> Kurz	นำเปลือกช่นน้ำตมู แก้ว เบื่ออาหาร
มะเฟือง	สมุนไพรร	<i>Averrhoa carambola</i> Linn.	ใช้รากตมูน้ำตมูรักษานิว
มหาสด้าเขา	สมุนไพรร	<i>Pleocnemia submembranacea</i> (Hayawa)Tagawa et K Iwats.	ใช้ช่นน้ำตมูรักษาท้องอืด
มังคาน, ทะไล้	สมุนไพรร	<i>Schima wallichii</i> Kort.	ใช้ใบทะไล้และใบอ่อน สอยดาว นึ่งใส่เกลือให้วัว กินทำให้วัวแข็งแรง
รัง	สมุนไพรร	<i>Shorea siamensis</i> Mig	ใช้เปลือกต้นตำรวมกับ เหง้ากุก ทาบริเวณที่ปวด ข้อ คลายอาการปวดได้
เล็บมือนาง	สมุนไพรร	<i>Quisqualisindiica</i> Linn.	ใช้รากตมูน้ำตมูเป็นยา

ว่านกรีบแสด	สมุนไพรมะเขือ	<i>Angiopteris evecta</i> (Forst) Hoffm.	ถ่ายพยาธิ ใช้ว่านและต้นมหาสดำ แช่น้ำต้มแก้ท้องอืด
ว่านหอมแดง	สมุนไพรมะเขือ	<i>Eleuterine americana</i> Marr.	ใช้ไล่ต้นไต้ดินฝนทาแผล ที่เกิดจากไฟไหม้, น้ำร้อน ลวก
สาบเสือ	สมุนไพรมะเขือ	<i>Eupatorium odoratum</i> Linn.	ตำละเอียดพอกบนบาด และช่วยห้ามเลือด
หนาดใหญ่	สมุนไพรมะเขือ	<i>Blumea balsamifera</i> Dc.	ใช้ใบแห้งต้มน้ำดื่ม สูบรักษาอาการเลือด กำเดาไหล
หญ้าหนวด	สมุนไพรมะเขือ	<i>Dianella ensifolia</i> Red.	รากต้มน้ำดื่มรักษาน้ำ ตา
หมักทุ่ม	สมุนไพรมะเขือ	<i>Rubus leucanthua</i> Hance.	ใช้รากต้มน้ำดื่มรักษาอาการ ไข้มาลาเรีย
ฮ่อม	สมุนไพรมะเขือ	<i>Baphicacanthus cusia</i> Bern.	ใช้รากต้มน้ำดื่มรักษาอาการ ไข้
ฮ่อมข้าง	สมุนไพรมะเขือ	<i>Phlogacanthus curviflorus</i> Nees	ใช้ใบต้มน้ำดื่มไล่ ไข้